Patočka – ETF, 10.10.01, 16.50

Patočka jako myslitel křesťanství?

0. Několik poznámek úvodem

0.01

Theologie jako vědecká disciplina musí pracovat pojmově, a pojmové souvislosti vždycky odněkud někam vedou způsobem, který nemůže vypravěč ovlivnit jinak, než že začne od začátku znovu a jinak (tj. musí vyptravovat „jiný příběh", pokud by na tom někdo chtěl trvat). Theologie nemá vlastní theologické prostředky, jak ony širší pojmové kontexty uhlídat, a musí si nějak pomáhat alespoň částečným, spíše však rozsáhlejším užitím prostředků filosofických. Proto je a musí být vztah mezi theologií a filosofií jedním z nezbytných problémů každého theologa, zejména pak každého systematika. Nejde však jen o nějaký abstraktní problém, který by mohl být pojednáván někde na okraji theologické práce, nýbrž jde o věc zásadní theologické důležitosti. Vždycky totiž jde o to, jakou filosofii si theolog osvojí tak, aby mohl jejími prostředky pracovat co možná suverénně jako theolog, tj. aby se nakonec jen jako theolog netvářil a aby se ve skutečnosti nestal filosofem. Smysl ustavení katedry filosofie v rámci theologické fakulty a zařazení „výuky" filosofie jako předmětu theologického studia má docela jiný smysl než třeba výuka starých jazyků, hebrejštiny, řečtiny a latiny, nebo jako jsou takové vědecké obory, jako třeba historie nebo religionistika. Filosofie není žádnou takovou pomocnou a tedy pro theologii spíše vnější disciplínou, ale je to obor či spíše způsob myšlení, který se dotýká samého srdce theologie. Theologie vznikla původně jako součást či složka filosofie, a křesťanská theologie je nesmazatelně poznamenána zprvu hellenismem a a jeho myšlení, později celou řeckou filosofickou tradicí, zejména pak jejími vrcholy, Platónem a Aristotelem. Zvláštností této jakoby synkreze je dlouhodobý urputný zápas o jádro křesťanské zvěsti, zápas sváděný řeckými filosofickými prostředky, ale proti řecké filosofii. Tento zápas byl někdy tak urputný, že se řada křesťanských myslitelů uchylovala k paradoxům a dokonce paralogismům, což však zhusta znovu otvíralo dveře mýtům a mytologiím; jindy tato polemičnost jako by utichala a byla nahražována nejrůznějšími zástupnými boji a šarvátkami, jednou proti pohanům, jindy proti islámu, anebo zase proti heretikům, kacířům anebo čarodějnicím atd. atd., tedy boji proti všemu vnějšímu nebo za vnější prohlašovanému. K tomu docházelo zejména ve středním a pozdním středověku. Zápas o čistotu evangelia, tedy zápas dovnitř byl oslabován, stal se formálním, přestalo jít o „nouzi spasení" a stále víc se zdůrazňovala poslušnost a poddanost hierarchické struktuře církve.

0.02

Právě proti tomuto upadání vůle k životu podle Ježíšova „dobrého poselství" se ovšem stále více pozvedaly reformní proudy; ty byly sice zprvu heretizovány a tvrdě potlačovány, ale posléze už začaly přerůstat možnosti církevních zásahů. Evropou se šířila vlna předreformačních tendencí, které právě v našich zemích jako prvních vyustily v tzv. první reformaci Němci ovšem většinou mluví raději o před-reformaci, a někteří našinci se k tomu dokonce připojují, zapomínajíce na to, jak vypadala historicky skutečná situace první církve. Většina z vás – nebo alespoň dobrá polovina – pochází z protestantského prostředí. To, co teď povím, náleží především jim. Jedním ze základních nedostatků reformace, která se chtěla vracet k ideálům první církve, byl nezájem o problematiku filosofie. Luterství si nadlouho zachovalo svou spjatost se scholastikou a theologicky stavělo především na Pavlovi, hellenizovaném Židovi, který se nikdy nesetkal s živým Ježíšem, a reformovaní znovu objevili starozákonní přísnost Hospodina, pronásledujícího nepravosti otců ještě na synech a vnucích i pravnucích. Kupodivu to byl Jan Hus, který se odvolal přímo a osobně k Ježíši Kristu. Celá reformace, a to ve všech svých proudech, však naprosto podcenila sám způsob křesťanského myšlení, který se topil právě ve svých teologických výšinách

v závislosti na řecké metafyzice. Reformace hrubě podcenila význam pojmového myšlení a jeho vždy nezbytné kritiky. A protože v katolické tradici byla filosofie vždycky vysoce ceněna, holedbali se luteráni i reformovaní tím, že zbožnost postavili vysoko nad rozum a že někteří dokonce chovali vůči rozumu (a tedy i filosofii) podezření, že jde o ďáblova osidla. Pokusili se to dokonce opírat o některé biblické „doklady", počínajíce už tím, že Adam s Evou se stali rozumnými z návodu Satana, nebot právě ten jim dopopručil jíst zakázané ovoce ze stromu vědění dobrého a zlého.
0.03

1.01
Patočka objasňuje hned na počátku svého Doslovu myšlenku „přirozeného světa", kterou převzal od svého učitele, Edmunda Husserla. Bude dobré, když si hned řekneme, že termín „přirozený svět" („Naturwelt") není nejšťastnější, což ostatně rozpoznal ve stáří sám Husserl a rozhodl se proto pro jiný termín, totiž „Lebenswelt". To převzali pak i jeho žáci a následovníci, mezi nimi i Patočka, který toto nové pojmenování převedl do češtiny jako „svět našeho života". Budeme proto nadále význam obojího názvu považovat za totožný a budeme s výjimkou prvních kroků převážně užívat pojmenování novějšího (a to v Patočkově verzi, ne tedy jako „životní svět").
1 Myšlenka „přirozeného světa" je Patočkou formulována následovně: moderní člověk žije jakoby ve dvojím na sebe nepřevoditelném světě. Jednak žije v přirozeně daném okolí, jednak ve světě, který pro něj vytváří matematická přírodověda (155). To však znamená rozpor, v němž je moderní člověk nucen žít, a tento rozpor je podle Patočky produktem docela určité metafyziky (dtto). Myšlenka „přirozeného světa" tak představuje jakýsi základ a východisko pro kritiku metafyziky a – jak se nám později ukáže – pro její revizi a reformu.
2 Naše první kritická myšlenka se bude týkat oné nejasnosti, která vyplývá z původního, později však zavrženého termínu „přírodní svět", nebo s mladým Patočkou řečeno: z termínu „přirozeně dané okolí". Otázka totiž, kterou si musíme položit, zní, co je vlastně přirozené. Tento termín má velkou historii a dodnes je ho poměrně hojně užíváno, aniž by většina lidí cítila potřebu onu „přírodnost" nebo „přirozenost" blíže vyjasnit. A protože nesmíme vnášet do čteného a zkoumaného textu nic jako samozřejmé, ale musíme se maximálně vynasnažit vědět co nejpřesněji, co do něho vnášíme (nevnášet nic znamená ovšem text vůbec nečíst!), musíme si na svůj přístup na něčem objasnit a ozřejmit. Příležitostí k tomu nám bude von Uexkülova škola, na kterou sám Patočka upozornil svou recenzí malé knížky Uexküllova žáka Petersena v ČM, když připomněl Husserlův zájem o tuto vlastně „etologickou" školu, v jejíchž postupech viděl jisté paralely s myšlením fenomenologickým.
04

Patočka – ETF, 24.10.01, 16.50
Patočka – ETF, 7.11.01, 16.50
Patočka – ETF, 5.12.01, 16.50
Patočka – ETF, 19.12.01, 16.50
Patočka – ETF, 9.1.02, 16.50

Literatura:

1. *„Přirozený svět" v meditaci svého autora po třiatřiceti letech (1969)*
in: Přirozený svět jako filosofický problém, Čs. spisovatel, Praha 1970, str. 155-234

2. totéž
in:

3.Nachwort des Autors zur tschechischen Neuausgabe (1970)
in: Die natürliche Welt als philosophisches Problem, Klett-Cotta, Stuttgart 1990, S. 181-267

Poznámka: v roce 1976 vyšel text původní habilitace také ve francouzštině, ale Patočka k němu napsal novou předmluvu; ta vyšla potom 1990 v německém překladu v předchozí knize (str. 268- 283), ale zatím není česky k dispozici (vyjde v příslušném svazku Pat. spisů).

Patočka – ETF, 10.10.01, 16.50

3 Patočka objasňuje hned na počátku svého Doslovu myšlenku „přirozeného světa", kterou převzal od svého učitele, Edmunda Husserla. Bude dobré, když si hned řekneme, že termín „přirozený svět" („Naturwelt") není nejšťastnější, což ostatně rozpoznal ve stáří sám Husserl a rozhodl se proto pro jiný termín, totiž „Lebenswelt". To převzali pak i jeho žáci a následovníci, mezi nimi i Patočka, který toto nové pojmenování převedl do češtiny jako „svět našeho života". Budeme proto nadále význam obojího názvu považovat za totožný a budeme převážně užívat pojmenování novějšího.

4 Myšlenka „přirozeného světa" je formulována následovně: moderní člověk žije jakoby ve dvojím na sebe nepřevoditelném světě. Jednak žije v přirozeně daném okolí, jednak ve světě, který pro něj vytváří matematická přírodověda (155). To však znamená rozpor, v němž je moderní člověk nucen žít, a tento rozpor je podle Patočky produktem docela určité metafyziky (dtto).

Patočka – ETF, 24.10.01, 16.50
Patočka – ETF, 7.11.01, 16.50
Patočka – ETF, 5.12.01, 16.50
Patočka – ETF, 19.12.01, 16.50
Patočka – ETF, 9.1.02, 16.50